

ANTİBİYOTİKLERİN İSTENMEYEN ETKİLERİ: GENEL BAKIŞ

Cemil TAŞÇIOĞLU

İstenmeyen etkinin tanımlanması:

Bir ilacın kullanımı ile ortaya çıkan her türlü yan etki, toksik etki, aşırı duyarlılık reaksiyonu veya beklenen farmakolojik etkilerin yok olmasıdır.

Antibiyotiklerin yan etkilerinin saptanması:

- a- Klinik görüntülerle
- b- Laboratuvar testleri ile
- c- Diğer belirtilerle olur.

İstenmeyen etkinin antibiyotiğe bağlı olduğunun belirlenmesi için, bu ilacı kullanma süresinin, dozunun, daha önce kullanıldığında meydana getirdiği reaksiyonların ve ilaç kesildiğinde ortaya çıkan veya kaybolan etkilerin bilinmesi gerekir. En direkt kanıt, aynı ilacı hastanın tekrar almasıyla ortaya çıkacak olan benzer reaksiyonlardır.

Antibiyotiklerin yan etkilerinin nedenleri:

- 1- Doza bağlı farmakolojik etkilerin artması
- 2- İdiosinkratik yan etkiler:
 - a) İmmünolojik
 - b) Sitotoksik
 - c) Fotodegradasyon

olabilir. Antibiyotiğin dozu azaltılınca gerilerler. Genellikle bu tür yan etkiler şiddetli değildir. Örneğin geniş spektrumlu antibiyotiklerin barsak florasını bozarak diyare oluşturmaları veya kloramfenikolün doza bağımlı aplastik anemi yapması gibi. İdiosinkratik yan etkiler önceden tahmin edilemez, görülme sıklığı azdır, ancak bu tür yan etkiler şiddetli olup bazen ölümle sonuçlanabilir.

Doza bağlı yan etkilerin genellikle tedavinin başında ortaya çıkmasına karşın, idiosinkratik yan etkiler bazen yıllar sonra da ortaya çıkabilir. Bu tür reaksiyonlar ilacın dozu azaltılınca gerilemez. İlaç tamamen kesilmelidir. Örneğin penisilinle ortaya çıkan anaflaktik reaksiyon ya da kloramfenikole bağlı idiosinkratik aplastik anemi.

Epidemiyoloji:

Antibiyotiklerin istenmeyen etkilerinin genel populasyonda görülme sıklığı çok değişkendir. % 3'den % 40'lara kadar uzanan değişik rakamlar verilmektedir.

Antibiyotiklerin yan etkilerinin ortaya çıkmasına etki eden faktörler:

- a- İlaça ilişkin
 - Doz
 - Kullanım yolu, süresi, sıklığı
 - Farmakokinetik özellikleri.
- b- Kişiye ilişkin
 - Yaş
 - Cinsiyet, ırk
 - Gebelik
 - Böbrek/karaciğer hastalıkları
 - Allerjik durum
 - Genetik yatkınlık
 - Daha önceki reaksiyonlar

- c- Dış etkenler - Diğer ilaçlar (polifarmasi)
- Alkol, sigara

Antibiyotiklerin yan etkilerinden kaçınmak için alınacak önlemler:

- a- Tam bir edikasyon olmadıkça yeni ilaçların kullanılmaması
- b- Risk gruplarında (gebe, yaşlı v.s.) antibiyotiklerin dikkatle kullanılması
- c- Hastanın allerjik durumunun araştırılması
- d- Hastanın böbrek ve karaciğer fonksiyonlarının dikkate alınması
- e- Olabildiğince az ilaç yazılması.

Antibiyotiklere bağlı yan etkiler:

- a- Genel
- b- Deriye ait
- c- Sistemlere ait
 - GI sistem
 - Hemopoetik sistem
 - Genitoüriner sistem
 - Santral sinir sistem

Antibiyotiklere ait genel yan etkiler:

- Anafilaksi (penisilin)
- Serum hastalığı (penisilin, sulfonamid)
- Ateş (kotrimoksazol)
- Baş ağrısı (kinolon)

Antibiyotiklerin deriye ait yan etkileri:

- Rash (penisilin, vankomisin)
- Ürtiker (penisilin, sefalosporin)
- Steven-Johnson sendromu (kotrimoksazol)
- Toksik epidermal nekrozis (kotrimoksazol)
- Fotosensitivite (tetrasiklin)

Antibiyotiklerin hemopoetik sisteme ait yan etkileri:

- Hemoliz (penisilin)
- Kemik iliği süpresyonu (kloramfenikol)
- Aplastik anemi (kloramfenikol)
- Agranülositoz (kotrimoksazol)
- Trombosit fonksiyon bozukluğu (penisilin)
- Megaloblastik anemi (kotrimoksazol)

Antibiyotiklerin sinir sistemine ait yan etkileri:

- Ototoksisite (aminoglikozidler)
- Denge bozuklukları (aminoglikozidler)
- Görme bozuklukları (etambutol)
- Konvülsyon (penisilin)
- Psikik bozukluklar (isoniazid)
- Periferik nöropati (isoniazid)

Antibiyotiklerin diğer yan etkileri:

- Vaskulit (sulfonamid)
- Kemikte displazi (tetrasiklin)
- Dişte depolanma (tetrasiklin)
- Artropati (kinolon)